



دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع پایان نامه
مبانی جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات

استاد راهنما
جناب آقای دکتر حسین میرمحمد صادقی

استاد مشاور
جناب آقای دکتر ناصر علی منصوریان

نگارش
فاطمه یازرلو
رشته حقوق ارتباطات

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

سال تحصیلی
۱۳۸۹-۹۰



الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

فدايت آزاد آفريد

آزاد باش

((ابوسعيد ابى الخير))

تقدیر و تشکر

بعد از حمد و ثنای پروردگار یکتا که بی عنایت او هیچ توفیقی میسر نیست

بر خود فرض می دانم از استاد فاضل و کراتقدر، جناب آقای دکتر حسین

میرمحمد صادقی که به عنوان استاد راهنمای اینجانب، در تهیه پایان نامه حاضر

زحمات و انفری را متحمل شدند و نیز از استاد معظم جناب آقای دکتر ناصر علی

منصوریان به عنوان استاد مشاور و استاد محترم جناب آقای دکتر رضا اسلامی

بعنوان استاد داور تقدیر و تشکر نمایم. از درگاه خداوند منان سلامت، سعادت،

سیادت و مزید توفیقاتشان را خواستارم.

چکیده

بحث «آزادی مطبوعات» به تبع «حقوق مطبوعات» در کشور ما ، بحث تازه و جوانی است .
که نیاز به طرح مسائل مربوط به آن و تلاش برای پاسخ گویی به آنها ، به صورت واضح قابل حس
است .

در بررسی حقوق مطبوعات در همه نظام ها ، ملاحظه می شود که آزادی مطبوعات در هیچ نظامی
مطلق و نامحدود نیست، بلکه با توجه به ارزش های مورد قبول هر نظام محدودیت هایی برای آن پیش
بینی شده است ؛ قاعده کلی این محدودیت ها در نظام های عرفی تحت دو عنوان کلی « مصالح
جامعه» و « حقوق افراد» شناخته می شود .

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محدودیت های آزادی مطبوعات را تحت دو عنوان
« مبانی اسلام» و « حقوق عمومی» مورد تصریح قرار داده است . در این مرقومه تلاش شده است با
مداقه در قوانین به تفصیل این دو عنوان کلی و تعیین مصادیق آن پرداخته شود .

امر مهم دیگری که در ارتباط با تحقق آزادی مطبوعات و تداوم آن دارای اهمیت وافری است
حمایت از آن و ضمانت های موجود در برابر تهدیدات احتمالی می باشد که در آخرین گفتار
از این پایان نامه مورد بحث و بررسی واقع شده است .

در فصول ابتدایی ، در رابطه با تاریخچه و مبانی آزادی مطبوعات که به نوعی پیش نیاز اصلی
ورود به موضوع اصلی می باشد سخن به میان آمده است .

و هدف نهایی از این پایان نامه این است که دامنه جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات محدود
است و می بایست مصادیق واکنش های کیفری و مبانی جرم انگاری به صورت حصری بیان و احصا
شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	مقدمه:
	فصل اول: کلیات
۲	مبحث اول: تعاریف
۲	گفتار اول: واژه مطبوعات در لغت
۳	گفتار دوم: تعریف مطبوعات در قانون مطبوعات ایران
۵	گفتار سوم: تعریف آزادی مطبوعات
۱۰	مبحث دوم: تاریخچه آزادی مطبوعات
۱۱	گفتار اول: سابقه تاریخی آزادی مطبوعات در جهان
۱۶	گفتار دوم: سابقه تاریخی آزادی مطبوعات در ایران
۲۲	مبحث سوم: اهمیت آزادی مطبوعات
۲۳	گفتار اول: کمک به توسعه
۲۴	گفتار دوم: افزایش مشارکت های مدنی
۲۵	گفتار سوم: کمک به کاهش مشکلات و ناهنجاری های اجتماعی
	فصل دوم: مبانی آزادی مطبوعات
۲۹	مبانی آزادی مطبوعات
۲۹	مبحث اول: مبانی آزادی مطبوعات در اندیشه های سرمایه داری غرب
۳۴	مبحث دوم: مبانی آزادی مطبوعات در اندیشه های سوسیالیستی

۳۸ مب‌بحث سوم: مبانی آزادی مطبوعات در اسلام
۴۲ مب‌بحث چهارم: مفاهیم بنیادین مرتبط با مبانی آزادی مطبوعات
۴۲ گفتار اول: آزادی بیان
۵۰ گفتار دوم: آزادی اطلاعات و حق دسترسی به اطلاعات
فصل سوم: جرم انگاری در راستای، تحدید و تضمین آزادی مطبوعات	
۵۴ مب‌بحث اول: اصل لزوم جرم انگاری
۶۴ گفتار اول: حفظ مبانی و مقدسات ادیان از تعرض
۷۰ گفتار دوم: حفظ حقوق و منافع عمومی
۷۳ الف) امنیت ملی
۷۵ ب) نظم عمومی
۷۶ ج) منع تبلیغ به جنگ و ترغیب به تنفر نژادی، ملی و مذهبی
۷۸ د) اخلاق عمومی (حسنی)
۸۲ گفتار سوم: حفظ حریم و حقوق خصوصی افراد
۸۵ مب‌بحث دوم: مصادیق جرم انگاری (جرایم مطبوعاتی)
۸۵ گفتار اول: جرم انگاری در قلمرو حقوق فردی
۸۹ گفتار دوم: جرم انگاری در نظم و امنیت عمومی
۹۷ مب‌بحث سوم: ضمانت های آزادی مطبوعات
۹۹ گفتار اول: ضمانت های موجود در برابر قوه مقننه
۹۹ الف) ممنوعیت اصلاح قانون اساسی در مورد محتوای اصول مربوط به آزادی های عمومی
۱۰۰ ب) انعطاف نا پذیری قانون اساسی

- ج) کنترل مطابقت قوانین عادی با قانون اساسی ۱۰۰
- گفتار دوم: ضمانت های موجود در برابر قوه مجریه (دولت) ۱۰۱
- الف) تفوق قوه مقننه بر قوه مجریه ۱۰۱
- ب) تعیین حیطه صلاحیت قانون گذاری ۱۰۲
- ج) کنترل قضایی و غیر قضایی اعمال قوه مجریه ۱۰۳
- د) مجازات مقامات و مأمورین متجاوز به حقوق و آزادی های عمومی ۱۰۷
- گفتار سوم: ضمانت های موجود در برابر قوه قضاییه ۱۰۸
- الف) الزام دادگاه ها به صدور احکام مستدل و مستند ۱۰۹
- ب) علنی بودن رسیدگی به جرایم مطبوعاتی ۱۱۱
- ج) حضور هیأت منصفه در رسیدگی به جرایم مطبوعاتی ۱۱۲
- نتیجه گیری ۱۱۴
- منابع و مأخذ ۱۱۹

نگاه و نگرشی به تاریخ مطبوعات ، مبین این امر است که مطبوعات در راه تنویر افکار عمومی و اعتلای فرهنگی جوامع بشری تا کنون نقش مهمی را بر عهده داشته اند مطبوعات از سوئی آئینه تمام نمای افکار یک جامعه بوده و از سوی دگر ، راهنمای همان افکار است . تکیه قانون اساسی در بند ۳ از اصل سوم به بالا بردن آگاهی های عمومی در همه زمینه ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه های گروهی و وسایل دیگر، به عنوان یکی از اصول افتخار آمیز قانون اساسی به شمار می رود که اگر در جهت صحیح اعمال و اجرا شود می تواند نقش مؤثری در بالا بردن آگاهی های عمومی از طریق مطبوعات داشته باشد . هر چند آزادی مطبوعات کمال مطلوب هر جامعه سیاسی می باشد ولی توجه به این نکته ضرورت دارد که مطبوعات همچنین می توانند در حد یک عامل خطرناک ، با قدرت ذاتی خود آسیب های جبران ناپذیری را متوجه جامعه سازند . لذا بر متصدیان امر قانون گذاری فرض است که در عین احترام به آزادی مطبوعات ، آفات آزادی بی حد و حصر را نیز از نظر دور ندارند .

اگر مطبوعات موجود در جامعه شرایط مطلوبی نداشته باشند و از یک روش اخلاقی شایسته پیروی نکنند . باعث کاهش سطح اخلاقی افراد آن جامعه شود و در نتیجه گرایش های ضد اجتماعی و اعمال بزهکارانه را پرورش می دهند . به همین جهت دخالت مقنن در محدودیت آزادی مطبوعات امری ضروری انگاشته می شود . ولی باید توجه داشت که شرایط تحدید جهت حفظ منافع عمومی بسیار سخت بوده و باید در چارچوب دموکراسی، حقوق بشر

و تناسب محدودیت با خطر موجود در نظر گرفته شود. از نظر یک دولت دموکراتیک، تهدید امنیت ملی همانند تهدید ارزش های دموکراتیک است و نه یک نهاد دولتی.

محدودیت های بی حد و حصر بر آزادی مطبوعات جامعه را در معرض خطر واقعی تحلیل رفتن دموکراسی یا حتی نابودی دموکراسی تحت عنوان دفاع از آن قرار می دهد، به همین جهت بیان صریح، شفاف و حصری مبانی اعمال محدودیت ها بر آزادی مطبوعات که به عنوان رکن چهارم دموکراسی شناخته شده است و عدم توسعه جرم انگاری در حریم آن از اهمیت به سزایی برخوردار است.

در این جا پرسشی که پیش می آید این است: با برداشتی که در خصوص مسأله آزادی مطبوعات و اعمال محدودیت بر آن در دنیای کنونی وجود دارد در نظام حقوقی کشور ایران، این مسأله از چه جایگاهی برخوردار است؟

اعمال محدودیت ها و جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات با مبانی در نظر گرفته شده در قانون اساسی تطابق و هماهنگی دارد؟ آیا دامنه جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات محدودیتی دارد؟

نوشته حاضر در پی یافتن پاسخی برای این پرسش هاست و بر آن است تا ابتدا به صورت کلی و مقدماتی مقوله آزادی مطبوعات را از نقطه نظر مبانی توجیه کننده آن و بیان مختصری از تاریخچه و ایجاد و تکوین آن و همچنین محدودیت بردار بودن آن مورد بررسی قرار دهد و فرض بر این است که قبل از ورود به بحث اصلی و بیان مبانی و اساسی جرم انگاری و اعمال

محدودیت باید ساختار کلی اصل آزادی مطبوعات تبیین و ترسیم شود و سپس به آن چه که مستثنای این اصل است پرداخته شود، چرا که در غیر این صورت، کار تحقیقی بی بنیان جلوه خواهد نمود.

و بعد از تبیین اصل آزادی مطبوعات، به بررسی حدود و مبانی جرم انگاری پرداخته ایم که شامل مباحثی از جمله اصل لزوم جرم انگاری و محدوده های ممنوعه ای که به عنوان مبانی جرم انگاری در حقوق ایران احصا شده اند می باشند. سپس برای تطبیق مبانی با جرایم و مجازات های وضع شده مصادیق جرایم مطبوعاتی ذکر شده است. در قسمت پایانی این مرقومه، ضمانت های آزادی مطبوعات در مقابل اقدامات قوای سه گانه حکومت، مورد کنکاش و بررسی واقع شده است.

بیان چگونگی حفظ آزادی واقعی مطبوعات از طریق تعیین مبانی و حدود جرم انگاری به نحوی که ارزش های مورد قبول جامعه نیز مورد حمایت واقع شوند و در نتیجه موازنه ای مقبول بین آزادی مطبوعات و منافع فردی و جمعی حاصل شود هدف این تحقیق و نوشتار می باشد و سعی شده است به سؤالاتی از قبیل « آیا دامنه جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات محدودیتی دارد؟ » و « آیا میانی جرم انگاری و مصادیق واکنش های کیفری در حریم آزادی مطبوعات باید به صورت حصری در قوانین بیان شوند؟ » با فرضیه های ذیل پاسخ داده شود:

۱- دامنه جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات محدود است به این که حداقل خلل

و صدمه رابه آزادی ها و حقوق بنیادین بشر بزنند.

۲- برای جلوگیری از تفاسیر متعدد و سلیقه ای و ورود خدشه به آزادی مطبوعات باید مصادیق

واکنش های کیفی و مبانی جرم انگاری به صورت حصری بیان شوند.

با توجه به این که موضوع انتخابی ، موضوعی میان رشته ای است ، سابقه مطالعاتی

منسجمی از آن وجود ندارد . اکثر مطالب موجود پیرامون اصل آزادی مطبوعات است و در

رابطه با «حدود جرم انگاری» نیز مطالب پراکنده ای به چشم می خورد ولیکن در خصوص

«مبانی جرم انگاری در حریم آزادی مطبوعات» تا کنون تحقیق جامعی صورت نگرفته است و

تحقیق حاضر که در مقام تبیین و بررسی این موضوع می باشد نیز در واقع نمی است از یم

بیکران این بحث مهم و اساسی جامعه دموکراتیک جهان حاضر و امید آن است که کاستیهای

آن با تحقیقات جامع و علمی توسط دانش پژوهان و آزاداندیشان بر طرف و به جامعه آزاد

اندیش ایران عرضه و هدیه شود .

و در پایان بر خود لازم می دانم که از تمامی بزرگوارانی که در تهیه و تدوین این

پایان نامه، اینجانب را یاری نمودند کمال تشکر و امتنان را داشته باشم .



مبحث اول : تعاریف

بدون تردید بیان تعاریف و معانی لغوی و قانونی از واژگان موضوع نگارش و تحقیق اهمیت وافری در فهم مفاهیم آن موضوع دارد و مقدمه ای لازم جهت ورود به مباحث اصلی می باشد. زیرا در ورای هر لغتی، سابقه و پیشینه ای نهفته است که با فهم آن می توان نگاه دقیق تری به موضوع مورد بحث داشت.

گفتار اول : واژه مطبوعات در لغت

مطبوعات جمع مونث سالم کلمه مطبوع و ریشه و مصدر آن طبع می باشد و طبع نیز به معنای چاپ^۱ و چاپ کردن^۲ است. در فرهنگ فارسی مطبوعات به آثار چاپ شده اعم از کتاب روزنامه، مجله، اعلامیه، اوراق تبلیغی با هر آن چه به زیور طبع و چاپ آراسته گردد اطلاق می شده است. علامه دهخدا لغت چاپ را این گونه تعریف می کنند: "چاپ طبع با سمه عملی است که به واسطه آن می توان از روی یک نوشته چند نسخه شبیه به آن تهیه کرد، مطبوعه جایی که در آن کتاب و امثال آن را طبع کنند، مطبوعات نوشتجات چاپی، مطبوع به معنی چاپ شده، کتاب ها، مجله و روزنامه های چاپ شده"^۳.

دکتر محمد معین درباره مطبوعات می نویسد: «مطبوعات جمع مطبوع، مطبوعه، نوشته های چاپی، روزنامه ها، مجلات مطبوعاتی منسوب به مطبوعات و مطبوعات طبع شده و چاپ شده^۴» - در فرهنگ انگلیسی، واژه مطبوعات معادل لغت press می باشد در فرهنگ فارسی و انگلیسی لغت press به چاپ، ماشین چاپ و مطبوعات معنا شده است.^۵ مطبوعات در فرهنگنامه آکسفورد مفهومی مضیق دارد و به روز نامه ها، مجلات و نویسندگان این گونه نشریات معنی شده است.^۶

ویلیام ارنست هاکنینگ معتقد است لغت Press شامل تمامی اشکال ارتباطی از قبیل روزنامه ها، مجلات، کتاب ها، رادیو، تلویزیون برای بیان اخبار عمومی، عقاید و هیجانان و اعتقادات است.^۷

^۱ بندریگی، محمد، فرهنگ جدید عربی، فارسی، ترجمه منجدالطلاب، انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، تهران ۱۳۶۲، ص ۳۳۰.

^۲ عمید، حسن، فرهنگ عمید، انتشارات جاویدان، تهران ۱۳۴۹، چاپ چهارم، ص ۳۷۰.

^۳ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ دانشگاه، تهران، ۱۳۴۵، صص ۶۱۹ - ۶۲۱.

^۴ معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۳، تهران، انتشارات امیر کبیر، ج نهم، ۱۳۷۵، ص ۴۱۹۷.

^۵ English Persian Dictionary, s.Haim, Fahany Moser, Third Edition 1993, Tehran .p.486

^۶ Oxford Learners Dictionary, second Edition, Pabzool, P.326

^۷ Ernest . Hocking, wiliams freedom of the press Afram word of principle, Da capo press, New york, 1972 p.210.

بنابراین می توان گفت که خصیصه و ویژگی اصلی مطبوعات در معنای عام ، چاپی بودن است . این بدیهی است که تعاریف فوق ، تعریف عام و کلی از مطبوعات است و لذا می تواند شامل سایر پدیده های نوین نوشتاری نظیر نشریات الکترونیکی و اینترنت و ازاین قبیل نیز باشد که به عنوان مثال تبصره ۳ از ماده ۱ قانون اصلاح قانون مطبوعات مصوب ۱۳۷۹ اعلام می دارد : " کلیه نشریات الکترونیکی مشمول مواد این قانون است ."

گفتار دوم : تعریف مطبوعات در قانون مطبوعات ایران

اصطلاح مطبوعات در مفهوم وسیع به مجموعه ای از انواع نوشتارهایی که به صور مختلف (کتاب ، روزنامه ، مجله ، اعلامیه ، آگهی و ...) چاپ و عرضه می شود اطلاق می گردد. البته این اصطلاح در مفهوم خاص خود صرفا نوشتارهای ادواری را شامل می شود که در محدوده های زمانی معین در آن ها مبادرت به انتشار اخبار و وقایع و بیان اندیشه ها و دیدگاه های گوناگون می شود^۱. در معنای اصطلاحی و قانونی مطبوعات باید به این نکته توجه داشت که بسیاری از مطالبی که به زیور چاپ آراسته شده اند و برای استفاده عمومی هم می باشد ولی از محدوده اصطلاحی مطبوعات خارج می باشند . مثلا بروشورهایی که برای تولیدات ، صنایع و... چاپ می شود و یا حتی کتب با این که مشمول معنای لغوی مطبوعات می شوند ولی در چارچوب تعریف قانونی مطبوعات جای ندارند .

ماده یک لایحه قانون مطبوعات مصوب ۱۰ مرداد ماه ۱۳۳۴ روزنامه یا مجله را این گونه تعریف می کند: «روزنامه یا مجله ، نشریه ای است که برای روشن ساختن افکار مردم در زمینه های مختلف اجتماعی و سیاسی یا علمی و فنی یا ادبی و ترقی دادن سطح معلومات عامه و نشر اخبار و اطلاعات و مطلب عام المنفعه و انتقاد و صلاح اندیشی در امور عمومی به طور منظم و در مواقع معین طبع و نشر گردد».

ماده یک قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ مجلس شورای اسلامی که هم اکنون حاکم بر انتشار مطبوعات است ، مطبوعات را این گونه تعریف می نماید : "مطبوعات دراین قانون عبارتند از: نشریاتی که به طور منظم بانام ثابت و تاریخ و شماره ردیف و در زمینه های گوناگون خبری ، انتقادی ، اجتماعی ، سیاسی ، اقتصادی ، کشاورزی ، فرهنگی ، دینی ، علمی ، فنی ، نظامی ، هنری ، ورزشی منتشر می شوند". در تبصره های ذیل ماده یک از قانون اخیر الذکر شرایطی را برای نوشتاری که به آن مطبوعه اطلاق شود بیان داشته که عبارتند از :

^۱ هاشمی ، سید محمد ، حقوق بشر و آزادی های اساسی ، نشر میزان ، چاپ اول ، پاییز ۱۳۸۴ ، ص ۳۵۸

"تبصره یک : انتشار فوق العاده اختصاص به نشریه ای دارد که به طور مرتب انتشار می یابد .
تبصره ۲ - نشریه ای که بدون اخذ پروانه از هیأت نظارت بر مطبوعات منتشر گردد از شمول
قانون مطبوعات خارج بوده و تابع قوانین عمومی است (الحاقی ۱۳۷۹/۱/۳۰)
تبصره ۳- کلیه نشریات الکترونیکی مشمول این قانون است (الحاقی ۱۳۷۹/۱/۳۰)"
بنابراین با عنایت به مطالب فوق الذکر باید گفت که اگر نشریه ای بدون مجوز از وزارت ارشاد
منتشر شود نمی توان آن را جز مطبوعات (مندرج در قانون مطبوعات ۱۳۶۴) دانست و همچنین
نمی توان نشریاتی را که از جانب وزارت ارشاد مجوز لازم را داشته ولی شرایط مقرر در قانون
مطبوعات (ماده یک) را ندارند، از نظر قانونی از زمره مطبوعات قلمداد نمود.
بنابراین می توان اظهار داشت که معنای قانونی مطبوعات، محدودتر از معنای لغوی آن است
زیرا از نظر علم لغت هر آن چه که با توجه به صنعت چاپ، نشر یافته جزئی از مطبوعات است در
حالی که از نظر اصطلاح و تعاریف قانونی اینگونه نبوده و شرایط دیگری نیز برای اطلاق مطبوعات
به یک نشریه یا مرقومه لازم می باشد.

گفتار سوم : تعریف آزادی مطبوعات

بدیهی است آزادی مطبوعات به نوعی آزادی خاص اشاره دارد که ریشه و مبنای آن در
مفاهیمی بنیادی همچون حق و آزادی نهفته است. این مفاهیم در دنیای حقوق بنا به کاربردهای
متفاوت آن ها دارای تعبیر و معانی متفاوتی نیز می باشند. لذا به نظر می رسد قبل از ارائه تعریفی از
آزادی مطبوعات آشنایی با این مفاهیم شایسته و لازم می باشد .
در رابطه با مفهوم حق می بایست به دو مقوله، یعنی حق بودن و حق داشتن، توجه نمود . حق
بودن معمولاً در مقابل باطل قرار می گیرد و غالباً در عرصه فکر (سیاسی، اخلاقی، اجتماعی و ..)
قرار می گیرد اما حق داشتن در مقابل تکلیف، قرار دارد که در پی کوشش ها و مطالعات نظری و
عملی آزادی خواهانه و برابری خواهانه انسان در دوران مدرن تولد یافته است.^۹
البته اندیشمندان جنبه های دیگری از حق را نیز مورد توجه قرار داده اند و صرفاً به همین معانی
و مفاهیم محدود نمی شود نمونه ای از این متفکران هوفیلد (متفکر ابتدای سده بیستم میلادی) می
باشد که معتقد به چهار ارتباط در مورد حق می باشد که عبارتند از :
۱- حق - ادعا ۲- حق - آزادی ۳- حق - قدرت ۴- حق - مصونیت (که این متفکر و اندیشمند
معتقد است حق آزادی بیان از نوع حق - آزادی یا امتیاز می باشد .

^۹ پی گلدینگ مارتین ، مفهوم حق : درآمدی تاریخی ، ترجمه دکتر محمد راسخ ، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی ۲۶ -
۲۵ - ۱۳۷۸ - ص ۲۶۰

در همین رابطه باید توجه داشت که در ادبیات انگلیسی برای آزادی دو واژه وجود دارد :
Liberty and freedom - برخی نویسندگان را عقیده بر این است که صرفاً در ادبیات
انگلیسی امکان انتخاب و گزینش بین دو واژه وجود دارد که مطابق این گفتار کلمه Liberty از
ریشه لاتین و Freedom از ریشه ژرمنیک اقتباس شده است و در واقع تعدد الفاظ نشأت گرفته از
یک حقیقت تاریخی است .^{۱۰}

برخی از اندیشمندان و متفکران دوره های اخیر برای آزادی دو معنای سلبی (منفی) و ایجابی
(مثبت) قائل شده اند . توماس هابز برای اولین بار به معنای سلبی آزادی اشاره دارد که آن را حاکی از
فقدان اعتراض و مخالفت می داند و مخالفت یعنی این که از خارج و بیرون موانعی برای حرکت
ایجاد شود. عقیده وی بر این است که انسان آزاد ، انسانی است که در راه اعمالی که قابل اجرا
هستند مانعی برایشان وجود نداشته باشد. این نظریه و عقیده از جانب بسیاری از نظریه پردازان
سیاسی بعد از وی نیز دنبال شد که از بین آنان می توان به تابعین مکتب نفع انگاری از جمله جرمی
بنتام و جان استوارت میل اشاره کرد .

در خصوص معنای ایجابی آزادی نفع انگاران معتقدند که خواستی مشترک در جامعه وجود
دارد که دولت بنابر آن خواست عمومی و مشترک اقدام می نماید . به همین دلیل دولت مکلف است
که برای برخورداری شهروندان و مردم از آزادی امکانات لازم را فراهم نماید .

با عنایت به مطالب پیش گفته می توان تعریفی از آزادی مطبوعات ارائه داد. البته نباید این
نکته را از نظر دور داشت که در رابطه با آزادی مطبوعات تعاریف فراوانی وجود دارد اما از لحاظ
حقوقی از دو تعریف عام و خاص برای آزادی مطبوعات استفاده می شود که به شرح ذیل می باشد :

- آزادی مطبوعات در معنای عام

با نگاهی به اسناد حقوقی داخلی و بین المللی می توان فهمید که تعریف جامع ، کامل و
مستقلی از آزادی مطبوعات به عنوان یک مفهوم مستقل تا کنون ارائه نشده است و اشاره غیر مستقیم
در برخی از استاد و قوانین به چشم می خورد. برای مثال در ماده ۱۱ اعلامیه حقوق بشر و شهروند
فرانسه گفته شده است : " مبادله آزاد عقاید و افکار یکی از پر بها ترین حقوق بشر است از این رو
هر شهروند می تواند سخن بگوید ، بنویسد و آزادانه آن را چاپ و نشر نماید به شرط آن که در
موارد تعیین شده از طرف قانون، پاسخگو سوءاستفاده از این حق باشد."

¹⁰ Brich Anthony . H. the cincepts and theories of moolern Democracy , Routlede. Pub,lodon, Reprinted in 1990
, PP.93-100

مشابه مطلب فوق الذکر در سایر اسناد بین المللی و قوانین اساسی کشورها بدون این که تعریف معینی از آزادی مطبوعات ذکر شود به صورت عام بیان شده است .

کاظم معتمد نژاد از اندیشمندان بزرگ عرصه حقوق مطبوعات ، آزادی مطبوعات به معنای عام را بدین گونه تعریف می نمایند :

«آزادی مطبوعات به طور عام ، جستجو ، جمع آوری و کسب آزادانه اخبار و اطلاعات و عقاید عمومی ، انتقال و مخایره آزادانه آن ها ، انتشار آزادانه روزنامه ها و پخش آزادانه برنامه های رادیویی و تلویزیونی ، دریافت و مطالعه آزادانه مطبوعات و دریافت آزادانه برنامه های یاد شده را در بر می گیرد ، آزادی مطبوعات در این معنای وسیع اکنون به عنوان آزادی اطلاعات یا آزادی ارتباطات معرفی می گردد»^{۱۱} .

-آزادی مطبوعات در معنای خاص

آزادی مطبوعات به طور خاص نشرآزادانه روزنامه ها ، بدون هیچ گونه محدودیت و نظارت قبل از انتشار ، عدم توقیف و تعطیل خود سرانه آن ها ، بعد از انتشار ، پیش بینی دقیق ضوابط مسئولیت های قانونی نشریات و رسیدگی به تخلفات و جرایم احتمالی آنان در دادگاه های عادی با حضور هیأت منصفه را شامل می شود که با رعایت اصل تعدد و تنوع نشریات از جهت سیاسی و مسلکی و حفظ استقلال آن ها در برابر صاحبان ثروت و قدرت ، تحکیم می گردد^{۱۲} .

باید این نکته را یادآور شد که با تحولات اجتماعی در سطح گسترده مفهوم موجود از آزادی مطبوعات به سان گذشته نیست و با تغییر و تحولاتی روبه رو شده است. در دنیای امروز زمینه های دیگری غیر از آزادی بیان که مفهومی گسترده تر از آزادی بیان و قلم دارند نیز در چارچوب آزادی مطبوعات قرار گرفته اند.

ناگفته نماند که با تمام تغییر و تحولات موجود تعاریف ارائه شده از آزادی مطبوعات به عنوان برجسته ترین تعاریف مورد استفاده بوده و هستند.

ذکر این مطلب خالی از فایده نیست که تعریف ارائه شده توسط دکتر معتمد نژاد تعریفی مضیق از آزادی مطبوعات می باشد زیرا محدود کردن آزادی مطبوعات به روزنامه ها و تفکیک آن از موارد و مرقومه های چاپی دیگر قابل ایراد و اشکال

^{۱۱} معتمدنژاد ، کاظم ، حقوق مطبوعات «بررسی تطبیقی مبانی حقوقی آزادی مطبوعات مقررات تأسیس آن انتشار آن ها ، جلد یک ، مرکز

مطالعات و تحقیقات رسانه ها ، تهران ، ۱۳۸۷ ، ص ۲۴

^{۱۲} همان ، ص ۲۵

می باشد زیرا با معنای مطبوعات که به مفهوم آن چه چاپ شده است تطابق ندارد و می توان گفت که تعریف ارائه شده با دو اصل ۲۴ و ۱۶۸ از قانون اساسی هماهنگی بیشتری دارد . محمد جعفر جعفری لنگرودی نیز تعریفی بدین شرح از آزادی مطبوعات ارائه داده اند: " آزادی مطبوعات قسمتی از آزادی های فردی است که به موجب آن افراد حق نشر افکار و عقاید خود را از طریق نوشته ها یا مطبوعات دارا می باشند . بدون آن که نشر آنها موقوف به تحصیل اذن یا محکوم به سانسور باشد" .^{۱۳}

سید محمد هاشمی نیز در خصوص آزادی مطبوعات تعریفی را به شرح ذیل بیان داشته اند: "مطبوعات انعکاس کتبی افکار و اندیشه های افراد و گروه هایی هستند که پیام و خطاب به عموم دارند ، روابط گسترده ای را بین افراد ، گروه ها ، جامعه و دولت فراهم می کنند و مجموعه ای از حقوق فردی ، منفی ، اجتماعی و سیاسی را پدیدار می سازد"^{۱۴} و همچنین ایشان بنیادی بودن این آزادی را با نقل این مطلب از میرابو^{۱۵} سیاستمدار فرانسوی که می گوید « آزادی مطبوعات از جمله آزادی های است که بدون آن ، به دیگر آزادی ها نمی توان دست یافت^{۱۶}» مورد تاکید قرار داده است .

با عنایت به تعاریف مذکور و با مطالعه کتب و اسناد حقوقی مرتبط با آزادی مطبوعات می توان به یک نکته مشترک در تمام تعاریف که شالوده و زیر بنای مفهوم آزادی مطبوعات است دست یافت که آن بنیادی بودن این حق و غیر قابل سلب بودن آن می باشد . نظر به این که در تمام روابط مطبوعاتی به نوعی آثاری از وجود و دخالت دولت و قوای حاکم مشاهده می شود لازم است که در حفظ این حق بنیادین و حفاظت و ضمانت از آن گام برداشته و در این راستا از تهدید و فشار بی مورد و استبدادی از مطبوعات بکاهد . زیرا هرگونه اعمال فشار نابجا می تواند خدشه ای جبران ناپذیر به اصول دموکراسی در ارتباط با آزادی مطبوعات باشد.

مبحث دوم : تاریخچه آزادی مطبوعات

مطالعه سیرتاریخی آزادی مطبوعات برای آشنائی بیشتر با چگونگی ایجاد، تکوین و گسترش آن دارای اهمیت زیادی است. بانگاهی گذرابه کتب و مقالات، می توان به اهمیت مطالعه و بررسی پیشینه

^{۱۳} جعفر لنگرودی ، محمد جعفر ، ترمینولوژی حقوقی ، انتشارات امیر کبیر ، تهران ۱۳۷۶ ، چاپ اول ، ص ۳۲

^{۱۴} هاشمی ، سید محمد ، رئیس و مسئولیت اجرای قانون اساسی (مجموعه مباحث همایش های هیات پیگیری و نظارت بر اجرای قانون اساسی ، انتشارات اطلاعات ، تهران : ۱۳۸۰ ، ص ۳۰۵ .

^{۱۵} Mirabeau

^{۱۶} همان ، منبع ، ص ۳۰۵ .

و تاریخچه موضوعات در رشته های گوناگون پی برد. هر نوع مطالعه و تحقیقی اعم از مطالعات در علوم انسانی و تجربی، نیازمند بررسی سوابق تاریخی موجود است تا بتوان به اساس و بنیان آن موضوع و سیر تکاملی آن در بستر زمان و تحولات حادث شده واقف و آگاه شد. نباید از نظر دور داشت که شناخت گذشته می تواند چراغ راه آینده باشد و آینده از آن ملتی است که گذشته خود را به درستی بشناسد و از آن درس بگیرد. به همین دلیل توضیح مختصری در رابطه با تاریخچه و سابقه آزادی مطبوعات در ایران و جهان خالی از فایده نمی باشد.

گفتار اول : سابقه تاریخی مطبوعات در جهان

بیش از دو قرن از اختراع چاپ در کشورهای غربی گذشته بود که اصل آزادی مطبوعات ابراز و اظهار شد و در واقع باید گفت که در این زمان طلیعه نخستین مبارزات علیه محدودیت ها که بیشتر از جانب کلیسا و حکومت های استبدادی آن زمان اعمال می شد آغاز گردید .

بهترین نمونه این مبارزات را می توان در خطا به معروف در آزادی چاپ اثر جان میلتون شاعر و نویسنده انگلیسی مشاهده کرد . همچنین می توان نتیجه این مبارزات را در انقلاب مشروطیت انگلستان (در سال های ۸۹-۱۶۸۸) به وضوح دید . بعد از انقلاب مشروطیت با تصویب قوانین مطبوعات نیز لغو شد و در همین زمان ، مقررات مربوط به کسب اجازه قبلی انتشار مطبوعات نیز لغو شد البته با تمام اصلاحات انجام شده در آن زمان ولی تا مدت ها بعد همچنان آزادی مطبوعات با محدودیت هایی مواجه بود .

یکی از ثمرات انقلاب و پیروزی جنگ های استقلال طلبانه امریکا ، احترام و توجه به آزادی های فردی به خصوص آزادی مطبوعات بوده است که نمونه بارز آن را می توان در اصل ۱۲ « اعلامیه حقوق » ایالت ویرجینیای امریکا که در ۱۲ ژوئن ۱۷۷۶ منتشر شد ملاحظه نمود : « آزادی مطبوعات یکی از مستحکم ترین سنگرهای آزادی است و هرگز جز به وسیله حکومت های استبدادی ، محدود نمی شود " ، می توان گفت برای نخستین بار در جهان آزادی مطبوعات رسماً تعیین شد^{۱۷} .

همچنین در اولین اصلاحیه اساسی ایالات متحده امریکا مصوب ۱۷۹۱ در رابطه با آزادی مطبوعات آمده است : «کنگره نمی تواند قانونی وضع کند که ... آزادی بیان یا مطبوعات ... را محدود نماید ... " با توجه به همین مصوبه دولت مرکزی ایالات متحده نمی تواند در جهت محدودیت

^{۱۷} همان ص ۱۹۱